

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Iševijos istorijos įvaizdintojas Jonas Kuprys

2012-12-21

ŽURNALAS: FOTOGRAFIJA

TEMA: Fotografija iševijoje

AUTORIUS: Gediminas Mikelaitis

DATA: 2012-08

Iševijos istorijos įvaizdintojas Jonas Kuprys

Gediminas Mikelaitis

Tautai priklausome pačia savo būtimi, o ne vieta, kurioje gyvename.

Juozas Girnius

Čikagoje gimęs fotografas Jonas Kuprys (1956) iševijos žmones ir renginius fotografuoja dar nuo gimnazijos laikų - 1973 m. 1984 m. Iliojaus technologijos instituto Dizaino institute (Institute of Design, Illinois Institute of Technology) įgijo fotografijos meno magistro laipsnį. Patirties sėmėsi iš žymių fotografų Roberto Heinekeno ir Davido Plowdeno. Beje, diplominį darbą parengė apie biologinius objektus - negyvus gyvūnus. Dalyvavo parodose Beverly Arts Center, Ward Gallery, Crown Hall Gallery, Čiurlionio galerijoje Čikagoje, Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje. Jo nuotraukos buvo spausdinamos „Ateities“ žurnale, „Dirvoje“, „Pasaulio lietuvių“, „Laiškuose lietuviams“, „Tėviškės žiburiuose“, „Laive“, „Mūsų žiniose“, „Vytyje“ ir kituose leidiniuose. Bet daugiausia jų skelbta ir iki šiol skelbiama seniausiame iševijos lietuvių laikraštyje „Draugas“.

Pažvelgus į 1973-2005 m. J. Kuprio fotografijas, atrodo, kad jis tik fiksuoja lietuvių gyvenimo Amerikoje pėdsakus ir faktus (tokiu pavadinimu ir buvo surengtos parodos Čikagoje bei Vilniuje - „Lietuviai Amerikoje“): vyrauja masiniai renginiai, paradai, demonstracijos dėl Lietuvos laisvės, lietuvių tautinės šventės, šiandieninių emigrantų veidai, žymių žmonių portretai. Fotografuodamas politines realijas fotografas stengiasi pagauti, išryškinti nuotaiką - ryžtą, susikaupimą mitingan susirinkusiųjų akyse („Prie politinio kalinio Vytauto Skuodžio gimtojo namo“, Čikaga, 1981). Savo darbuose autorius praskleidžia „paradinio“ iševijos gyvenimo širmą ir atveria šiuolaikinių iševių buities kasdienybę - ligonių ir senelių slaugytojų darbus („Lietuvių sodyboje“, Marquett Park, 1982), ekonominių emigrantų laisvalaikį („Joninės“, Čikaga, 2004).

Vis dėlto J. Kuprio istoriniuose vaizduose matome ne tik mimetinius tikrovės atspindžius, ne tik fotodokumentus, bet ir gilesnę vizualinę informaciją, pasižyminčią vadinamuoju naujuoju, socialiniu dokumentalizmu. Didaktiškų vaizdavimo nuorodų vengiantis naujas požiūris į visuomeninių santykių dokumentavimą kaip tik pasireiškė JAV XX amžiaus 7–8 dešimtmečiais. Būtent tada ir prasidėjo J. Kuprio kaip fotografo veikla. Taigi jo darbuose – ne tik lietuvių išeivių kronika ir fotografo dienoraštis. Juose regime estetinę dokumentiškumo ir psychologizmo jungtį. Pavyzdžiui, „Pavergtų tautų parade“ (1973) matome atvirame automobilyje važiuojančius ir prieš sovietų okupaciją protestuojančius mūsų tautiečius su maža trispalve – aliuzija į tai, kad šiame automobilyje turėtų važiuoti nepriklausomos šalies vadovas. Tai ir tautinio pasididžiavimo jausmas, žvelgiant į tautiniais drabužiais vilkinčias merginas bei moteris, laikančias Lietuvos vardo raides Čikagos dangoraižių fone. Nors suskaldyta, Lietuva iš atskirų dalių tarytum jungiasi čia, laisvės krašte. Lietuvių protesto demonstracijos atveria tautinio pasipriešinimo stiprumą ir stamantrumą. Fotografas, atrodo, tik fiksuoja masines scenas, bet jose atspindi patriotiniai ženklai: iš sovietų laivo pabėgusio jūreivio Simo Kudirkos sutikime pagarbą atiduodantis kariškis; JAV kongresmeno kalba 1981 m. demonstracijoje, reikalaujančioje išlaisvinti politinį kalinį Vytautą Skuodį; simbolinė demonstracija Čikagos Grand Park 1988 m. – dangoraižių fone ištiestas didžiulis plakatas su užrašu „Laisvę Lietuvai“, uždengiantis protestuotojų veidus ir parodantis, kad išeivijos lietuvių veidas yra kova už pavergtos tėvynės laisvę. Atskleidžiama ir tam tikra demonstracijų sėkmė – į lietuvių kovą už laivę įtraukiami JAV politikai: prie Marquette Park bažnyčios kalbantys Čikagos miesto meras Richardas Daley arba šokių šventėje dovanotu tautiniu kostiumu besidžiaugianti prezidento Geraldo Fordo žmona kartu su senatoriumi Charlesu Percy (1976). Algimantas Kezys yra pastebėjęs: „Jono Kuprio portretavimas nerodo jokių pretenzijų į žmogaus, sakykime, „pagarbinimą“. Jo priėjimas ir prie tikrai nusipelnusių mūsų meilės ir pagarbos asmenų yra paprasčių paprasčiausias – dokumentinis. Bet tai toks dokumentalumas, kuris yra tikroviškas, neiškreiptas ir tam asmeniui būdingas. Būtent tokį žmogaus įvaizdį – taiklų ir neiškreiptą – pateikti žiūrovui reikia ir pažinimo, ir neutralumo, ir pasirinkimo tinkamos akimirkos“.

J. Kuprio rezidentinį tikėjimą lietuviškumo stiprumu liudija jo pabrėžiamas tautinės kultūros motyvas. Lietuviški papročiai, tradicijos, net įrengtos lietuviškos sodybos („Lietuvių sodyboje“, Marquette Park, 1982) išeivijoje saugojami kaip nacionalinio identiteto pamatas. Štai dainų ar šokių šventėse į akis krinta lietuviškos kultūros gajumas ir veržlumas, dalyvių gausa bei tautinių spalvų margumas ir intensyvumas, sakytume, akivaizdi tautiškumo ekspresija kaip paveiklaus vizualaus dokumentalumo veiksnys. Antra vertus, fotografas lietuviškumo neuždaro tautinėse skrynelėse – beveik kiekviena nuotrauka yra daugiau ar mažiau atmiešta humoro doze: net lietuviškų sodybų herojės neidealizuoja savo susikurtos lietuviškos oazės, o žvelgia į ją su atlidžiu šypsniu.

J. Kuprio gebėjimas subtiliai pokštauti pagyvina istorinės atminties vaizdavimą. Jis patraukia savo netikėtumu ir meninės pagavos taiklumu. Štai nuotraukoje – „Draugo“ dienraščio pokylis (Chicago, 2004): dideliais baltais kaspinais perrištos kėdžių atramos. Tarp tamsių kostiumų kaspiniai švyti kaip angelai ar sparnai. Kėdžių papuošimai nuotraukai suteikia mįslingo žaismingumo. Kitas pavyzdys – išradingojo kompozitoriaus Dariaus Lapinsko ir poeto Kazio Bradūno operoje „Dux magnus“ (1986) aktorė fotografo „pagauta“ žemyn galva. Tarp rankų plazdantys aktorės rūbai

tiksliai atspindi šio spektaklio dramatišką dvasią.

Fotografas taip pat yra meistriškas psichologinio realistinio portreto atstovas. Taikliai pagautos mokslininkų iš Lietuvos išraiškos žymi būdingus jų charakterių ypatumus ir išreiškia Santaros-Šviesos suvažiavimo diskusijų atmosferą („Santaros-Šviesos suvažiavimas Pasaulio lietuvių centre“, 1991), rembrantiški žinomų išeivijos veikėjų veidų bruožai iliustruoja nuomonių įvairovę tarp skirtingų išeivijos menininkų („Čiurlionio galerijoje“, 2004).

J. Kuprio fotografijos tikroviškumas nėra nei vien tikrovės atspindys, nei dirbtinai sukonstruotas efektas, bet paremtas įtaigiu žmogiškumu, dokumentiniu psichologizmu, nuspalvintas pokštavimais ir humoru. Jo nuotraukos tarytum patvirtina išeivijos filosofo Juozo Girniaus mintį, kad „nenutautimas yra žmoniškosios laisvės triumfas prieš aplinką“ kuriant gyvą lietuvišką kultūrą. Išeivijos istoriją J. Kuprys įvaizdina ir kaip faktų atvaizdus, ir kaip metaforiškas sąsajas, iškeliančias bei stiprinančias lietuvių tautinės savimonės atramas.

Gediminas Mikelaitis

Parašai:

Pavergtų tautų paradas. State Street, Chicago, 1973.

Pavergtų tautų paradas. State Street, Chicago, 1973.

Simas Kudirka. Marquette Park, 1974.

Prie politinio kalinio Vytauto Skuodžio gimtojo namo Aušros Vartų parapijoje. Birutė Vindašienė, Petras Petrutis, vysk. Vincentas Brizgys, kun. Jurgis Šarauskas, Vytautas Kamantas. West Side, Chicago, 1981.

Vytauto Landsbergio sutikimas Midway oro uoste. Chicago, 1991.

Jaunimo teatras. Chicago, 1988.

„Draugo“ dienraščio pokylis. Chicago, 2004.

Dariaus Lapinsko ir Kazio Bradūno opera „Dux magnus“, 1986.

Šokių šventė. Chicago, 1996.

Viktoras Petravičius Algimanto Kezio galerijoje. Chicago, 1981.

Santaros-Šviesos suvažiavimas. Marius Šaulauskas, Alfredas Bumblauskas, Vytautas Radžvilas. Pasaulio lietuvių centras, 1991.

Čiurlionio galerijoje, 2004.

Savanoriai kūrėjai Cicero Vasario 16-osios minėjimo metu, 1977.

Seselės kazimierietės, 1973.

Lietuvių sodyboje. Marquette Park, 1982.

Šauliai Šv. Kazimiero kapinėse. Chicago.